

EL CONEIXEMENT DEL VALENCIÀ A LA CIUTAT D'ALACANT SEGONS LES DADES PROPORCIONADES PEL CENS DEL 1991

Mariló Jordà Pérez – Tècnic Oficina Municipal de Promoció del Valencià
Begoña San Miguel del Hoyo – Professora de sociologia de la Universitat d'Alacant

En primer lloc exposarem les dades que tenim a l'Oficina Municipal de Promoció del Valencià de l'ajuntament d'aquesta ciutat sobre el coneixement que els alacantins tenen de la llengua. En acabant, n'extraurem les conclusions i us comentarem les línies generals d'un possible pla de normalització lingüística a l'ajuntament i els factors que han de confluïr perquè tinga èxit.

El coneixement de la situació del valencià a la ciutat d'Alacant a través de dades objectives que ens proporcionen enquestes de certa entitat ens permet tenir un diagnòstic sobre la situació de què partim, condició indispensable perquè un servei lingüístic municipal pugua elaborar un pla de normalització lingüística en el qual es determinen els seus objectius i es planifiquen i seleccionen les seues intervencions..

La primera dificultat a l'hora d'analitzar el coneixement i l'ús de la llengua a la ciutat d'Alacant és la inexistència de dades recents. A més de les enquestes realitzades en moments determinats i amb distintes finalitats, les fonts d'informació sobre la qüestió que utilitzarem són el Padró Municipal i el Cens. El Padró Municipal, de caràcter quinquennal, va arrebregar dades sobre la matèria fins a l'any 1986. El Cens de Població es realitza només cada deu anys. En el moment actual només disposem de la informació del Cens de 1991, perquè la del 2001 està encara en fase de processament. Utilitzarem llavors per a veure l'evolució la informació del Padró de 1986 i la del Cens de 1991. El Cens de 2001 permetrà conèixer amb major profunditat l'evolució.

Cal fer una advertència metodològica: la informació que arreplega tant el Padró municipal com el Cens es refereix exclusivament al coneixement que no a l'ús del valencià, qüestió aquesta que requeriria d'enquestes específiques.

Taula 1: Coneixement del valencià a Alacant, Província d'Alacant i País Valencià

Podem considerar baix nivell de coneixement de la llengua en el municipi tant si el comparem amb la resta de la província com amb la Comunitat Valenciana. També Alacant ocupa posicions inferiors respecte al coneixement del valencià si el comparem amb la resta de les capitals: Castelló i València

Sabem que el procés de castellanització a Alacant es va iniciar al segle XIX en les classes benestants, es va perllongar en el primer quart del segle vint com a forma d'ascens social i després de la guerra civil, es va produir la repressió lingüística franquista, que va desencadenar que el procés de substitució s'estengués a les classes més baixes, que van deixar de transmetre la llengua a les noves generacions. Però la forta presència de població no autòctona a la ciutat d'Alacant és un altre dels motius, com comprovarem de seguida, de les baixos nivells de coneixement i ús de la llengua. A Alacant, segons el Cens del 91, entre la població major de 3 anys, només el 50% ha nascut en la ciutat. Entre els que van nàixer fora, el 18% ho va fer en altres municipis del País Valencià i el 33% en altres municipis espanyols o en l'estranger. Entre les tres

capitals Alacant és, amb gran diferència, la que ha rebut més immigració, però a més i, sobretot, on aquesta immigració és majoritàriament d'altres regions en lloc del País Valencià (Alacant: 33%; Castelló: 27%; València: 26%).

Coneixement del valencià i característiques de la població

Amb la finalitat de conèixer amb major profunditat els factors que poden determinar un major o menor coneixement del valencià observarem la distribució de freqüències segons les variables: lloc de naixement, sexe, edat i nivell d'estudis.

3.1. Lloc de naixement

(Taula 2)

Si, per a facilitar la lectura de la taula, agreguem les categories en només dos: No el sap parlar i el sap parlar, tindríem els següents resultats: ací la correlació entre el lloc de naixement i el nivell de coneixement és molt alta, com pot observar-se en la taula 2.

Taula 3

En aquesta taula, en que apareix desagregat el lloc de procedència, podem observar que els millors coneixedors de la llengua són els nascuts en altres municipis valencians, sobretot els de la comarca de l'Alacantí, seguits dels nascuts a Alacant i, en menor mesura, els que van nàixer fora. Ara bé, fins i tot entre els nascuts ací només el 30% sap parlar valencià, un percentatge molt baix.

Per a entendre-ho cal tenir en compte que el creixement d'Alacant, com ocorre amb moltes ciutats del nostre entorn, es produeix essencialment en la dècada dels seixanta i els primers setanta, encara que fins i tot després manté saldos migratoris positius. És en aquesta època quan s'estableix aquesta distribució paritària –meitat autòctons, meitat nascuts fora- característica d'Alacant. Açò vol dir que una part important d'aquells que el 1991 declaren haver nascut a Alacant són fills d'immigrants i, per tant, el seu únic coneixement de la llengua l'han obtingut a l'escola.

3.2. Sexe i edat

Sexe

El sexe és una variable poc significativa respecte al coneixement del valencià, reduint les sis categories a dos (no el parla, el parla) els resultats a penes varien:

	<u>Homes Dones</u>	
No	73	77
Si	27	23
Total	100	100

Les diferències de quatre punts a favor dels homes resulten de difícil explicació.

L'edat

L'edat, tanmateix sí és una variable que introdueix diferències quant al nivell de coneixement

Taula 4

Essencialment la proporció entre els tres grups d'edat es manté estable entre els 3 i els 55 anys d'edat, en estos dos grups el 77% no el coneix i només el 23% el sap almenys parlar. Entre els majors de 56 anys, no obstant això, aquesta últim percentatge s'eleva fins a el 36% enfront del 64% que no el sap parlar.

Llegida així aquesta taula, les conclusions serien molt pessimistes: aparentment s'estaria produint un retrocés generacional en el coneixement del valencià que passaria així a convertir-se en una llengua de vells. No obstant això, crec que per la seua transcendència cal llegir les dades més desagregades i observar les variacions amb més atenció tal com apareix en la taula següent

Taula 5: Coneixement del valencià segons l'edat (desagregat)

Ací cal matisar molt més la conclusions. En primer lloc, **en el més baix nivell de coneixement (“no l'entén”) hi ha una presència important de xiquets entre 3 i 15 anys** (34% d'aquest grup d'edat) que pot atribuir-se, evidentment als xiquets no escolaritzats o escolaritzats en els primers cursos que, de no pertànyer a una família valencianoparlant no en tenien cap coneixement. En els següents grups d'edat les freqüències què no ho entenen són molt més baixes, al voltant d'un 25% que, en canvi s'eleva al 32% en el cas dels majors de 66 anys. Açò vol dir que, en realitat, descomptats els més xicotets, el percentatge de què estrictament no coneixen valencià, és a dir ni tan sols l'entenen, tendeix a atenuar-se amb l'edat.

Si ens fixem ara en el grup “l'entén, el llig i no el parla”, veiem clarament que és una altra categoria que creix a mesura que disminueix l'edat. En observar les categories “el sap parlar” i “el sap parlar i llegir”, especialment en el primer cas el retrocés és molt important per edat. Però en la categoria “el sap parlar llegir i escriure” l'avanç és molt important, en els dos primers grups d'edat els resultats són 13,3 i 14,3, que doblen la mitjana de respostes per a la totalitat de la població.

Les conclusions són així complexes i difícilment se'n pot derivar un diagnòstic clar de la situació ni de la seua possible evolució. Crec que les dades de 2001 ens proporcionaran més informació sobre aquesta qüestió en disposar d'un període més llarg on puguem veure clarament els efectes de l'ensenyament de la llengua en el sistema educatiu.

De l'anàlisi de les dades de 1991 podem concloure que el nivell de coneixement de la llengua que capacita per a parlar i llegir tendeix a retrocedir segons l'edat, la qual cosa seria un pèssima notícia per al futur de la llengua i l'avaluació de l'esforç de normalització lingüística. Tanmateix, aquests resultats cal matisar-los perquè els que no tenen cap coneixement són cada vegada menys en les generacions més joves, i els que tenen més coneixements (parlar, llegir i escriure) creixen també en aquestes generacions més joves. En resum: cada vegada hi ha més gent que entén la llengua i cada vegada hi ha més gent que té un coneixement profund de la llengua, però en els nivells de parlar i

llegir, el valencià retrocedeix.

3.3. Coneixement del valencià segons el nivell d'estudis

Taula 6

Aquesta taula ens permet realitzar també una lectura menys pessimista i més matisada sobre la situació actual de coneixement de la llengua. Encara que els que no saben parlar-la són majoria en qualsevol nivell d'estudis, **el coneixement del valencià és més freqüent a mesura que creix el nivell d'estudis**. Així per exemple entre els que tenen estudis universitaris (diplomats o llicenciats) el 33% es troba en les tres categories superiors de coneixement, mentre que entre la població sense estudis només es troba el 25%. Una anàlisi més refinada, que aïllés l'efecte edat sobre el nivell d'estudis (dos variables que correlacionen en negatiu i en positiu respectivament amb el coneixement del valencià) proporcionaria resultats encara més optimistes sobre la incidència del nivell d'estudis sobre el coneixement de la llengua.

Vegem ara la mateixa taula desagregada encara que la lectura siga més complexa

Taula 7

Amb tota claredat, **en la mesura que augmenta el nivell d'estudis el percentatge d'aquells que ni tan sols entenen la llengua disminueix sensiblement, des de el 56% entre els que no saben llegir i escriure fins a només el 20,8% entre els que tenen estudis universitaris**. El mateix ocorre si observem la categoria l'entén el llig i no el parla, que creix en funció del nivell d'estudis. I, també les categories superiors “parlar i llegir” i “parlar, llegir i escriure” que creixen segons augmenta el nivell d'estudis clarament. El problema es troba en les categories intermèdies, i s'observa sobretot en la de “el sap parlar”, ací la relació és inversa: quan més baix és el nivell d'estudis major proporció hi ha de persones que saben parlar-lo.

El nivell d'estudis ens permet afinar en major mesura, a l'espera d'un anàlisi evolutiu futur, la qual cosa ja semblava indicar-nos la variable edat (atés que edat i nivell d'estudis estan al seu torn relacionades). Els més joves, amb major nivell d'estudis accedeixen a un coneixement mínim (és a dir que almenys els capacita per a entendre) i un sector creixent accedeix a un coneixement més profund (llegir i escriure), **però en el seu conjunt el nivell d'estudis no actua més positivament sobre el coneixement de la llengua perquè no capacita per a parlar-la**. Així, si ens fixem en els que tenen estudis universitaris, els que el parlen i lligen sumats als que a més l'escriuen representen un 26% del total, molt més que en els grups de menys estudis, no obstant cal dir que el 68% no dels titulats universitaris no parlen valencià, encara que d'ells el 47% siga capaç d'entendre'l.

La conclusió seria que l'ensenyament del valencià en els distints nivells del cicle educatiu a penes capacita a la majoria de la població més enllà del nivell mínim de entendre'l, i per descomptat no els capacita significativament per a llegir-lo o parlar-lo, però sí que obté bons resultats amb un sector reduït, entorn d'un 20% dels que passen d'estudis primaris per a accedir als nivells de coneixement més alts.

Evolució: 1986 i 1991

La comparació dels resultats 1986-1991 no fa sinó corroborar les tendències que ja es perceben en analitzar el coneixement de la llengua en funció de l'edat i el nivell d'estudis. En cinc anys el canvi que més crida l'atenció és el descens de la categoria "no l'entén": el percentatge de què no entenen el valencià ha descendit 14 punts, impulsat sens dubte per l'ensenyament de la llengua. L'avanç del coneixement es produeix en aquest nivell i en el nivell màxim: també la categoria "el sap parlar, llegir i escriure" creix encara que ho faça en menor proporció (4.5 punts) i molt poc en "el sap parlar i llegir" (1 punt). Ara bé, es produeix un retrocés en la categoria intermèdia "el sap parlar" (-3.2 punts).

A l'espera dels resultats que ens proporcione el Cens del 2001, que poden variar el sentit d'aquestes interpretacions, la conclusió no pot ser molt optimista: el coneixement del valencià avança molt lentament i els èxits no han sigut molts: ha capacitat uns pocs que abans ni tan sols l'entenien per a entendre'l i ha capacitat altres per a accedir als màxims nivells de coneixement. Contràriament a això, el nivell de coneixement que permet parlar-lo, ha retrocedit en aquests cinc anys perquè aquesta capacitat retrocedeix amb l'edat de la població i, per tant, en absència d'altres mesures que pal·lien aquesta tendència, seguirà retrocedint.

Les dades ens mostren clarament que l'ús social de la llengua, que no el seu coneixement, es troba a Alacant en forta regressió i si volem invertir aquesta tendència cal prendre mesures per a incidir en el reviscolament de l'ús del valencià com a llengua funcional. Dues són les condicions necessàries perquè les persones parlen una determinada llengua: d'una banda que en tinguen una determinada competència, que d'acord amb les dades que hem vist, el sistema d'ensenyament està proporcionant, i d'altra que tinga el prestigi suficient que li atorgue un valor funcional. Aquest és el cavall de batalla. Per a dotar el valencià d'aquest prestigi necessari, cal que aquells organismes generadors de models i comportaments socials, com són les diferents administracions i els mitjans de comunicació públics, assumequen d'una vegada la normalització lingüística com un dret dels ciutadans a viure plenament en la seua llengua pròpia i atorguen al valencià un valor funcional positiu, amb l'augment de la seua presència en els seus àmbits i amb la creació de la necessitat del seu coneixement.

Quin és el panorama que tenim en l'actualitat? Tenim uns serveis lingüístics en alguns ajuntaments que fan el que poden i el que els deixen en la seua parcel·la d'actuació, sense que hi haja cap coordinació entre ells des de la supressió de la Direcció General de Política Lingüística a l'organigrama de la Generalitat Valenciana quan va arribar al poder el Partit Popular; una societat cada vegada més desmobilitzada que progressivament ha anat deixant de plantejar exigències normalitzadores als poders públics, un sistema d'accés llocs de treball públics que en poques entitats locals exigeix el requisit lingüístic en les proves d'accés a llocs de treball públics, i que en concret, a l'àmbit de l'ensenyament, com estem veient en els últims dies, hi ha el projecte de demanar com a únic requisit, el grau elemental de coneixements del valencià per a impartir classes, que com hem vist no capacita en absolut per a parlar valencià, amb el consegüent desprestigi que això pot suposar sobretot per a les escoles d'immersió lingüística i de línia en valencià.

A això hem d'afegir que els efectes de la globalització econòmica s'estenen a la cultura produint uns efectes homogeneïtzadors de tal magnitud que poden produir l'estat

terminal en les llengües minoritzades, cas que des dels poder públics no s'adopten solucions normalitzadores urgents.

No obstant això, no podem caure en l'error de pensar que aquest procés l'ha de dur endavant únicament l'administració. La responsabilitat ha de ser compartida també pels individus i les associacions cíviqües que han de jugar el seu paper exigint a l'administració mesures de normalització lingüística que incidesquen en el prestigi de la llengua i en la seua restitució com a llengua d'ús amb l'aplicació de la legislació, que tot i que al País Valencià, és de mínims, constitueix un punt de partida per al procés de normalització de l'ús social del valencià.

Quina és la contribució que poden fer els serveis lingüístics per a estendre l'ús del valencià en tots els àmbits?

Un servei lingüístic és una unitat de treball que dins d'una institució complexa com és l'ajuntament, organitza i resol totes les necessitats que aquest té sobre el valencià, en la seua activitat interna i la seua comunicació amb l'exterior, però també té com a missió primordial impulsar la dinamització del valencià en la societat, d'acord amb l'estatut d'Autonomia i la llei 4/1983, d'Ús i Ensenyament del Valencià, que atribueixen als poders públics la responsabilitat en el procés de normalització de la nostra llengua i d'ajustar la realitat social al marc legal de la doble oficialitat del castellà i del valencià.

Però un servei lingüístic pot fer una adequada planificació lingüística dels objectius que vol assolir a curt i llarg termini; pot dissenyar estratègies per a executar els seus programes d'actuació, i res d'això tindrà cap operativitat si no disposa d'uns recursos econòmics que queden reflectits en els pressupostos anuals de la institució, d'un personal que pugui dur a terme els seus objectius, i d'una infraestructura que li facilite el seu treball.

Un servei lingüístic com OMPUV de l'ajuntament d'Alacant té la responsabilitat d'oferir solucions tècniques i promoure accions encaminades al canvi lingüístic, però també hem de ser conscients que les atribucions dels tècnics que treballem a les OMPUV tenen uns límits i que sense el suport i recolzament d'aquells que ocupen càrrecs de responsabilitat en l'organització, en aquest cas els polítics, difícilment podrem emprendre accions encaminades a produir el canvi en la situació lingüística de la ciutat. Ens cal, doncs, una voluntat política, que actualment no existeix, i que de manera global, és a dir, en tot el País Valencià, active aquest procés de foment de l'ús social.

Pel que fa a les línies generals de un possible Pla de Normalització Lingüística per a l'ajuntament, cas que es donés aquesta condició prèvia de assumir políticament a posada en marxa d'accions encaminades a restituir el seu ús institucional i el seu prestigi com a llengua funcional, haurà de basar-se, com a punt de partida, en les dades que acabem d'analitzar. Ha de ser, com a condició indispensable, un pla realista perquè si els seus objectius no toquen terra està destinat al fracàs. En el cas de la ciutat d'Alacant on la competència lingüística representa un exigu 24,9 % cal preveure períodes bilingües en uns primers moments, que tenen l'avantatge de suscitar poques oposicions i reticències. És convenient marcar un ordre de successió en les etapes d'actuació i el criteri de prioritats ha d'estar en funció de les seues repercussions públiques. En un primer estadi cal plantejar objectius concrets i assolibles i en especial aquells per als quals sí hi ha un suport jurídic, com la normalització de la imatge corporativa i de tots els documents

que tenen a veure amb la relació institucional amb els administrats, com són impresos, avisos, bans, edictes, models de sol·licituds, rebuts, notificacions, etc., que produeixen un gran impacte, o també, per la seua incidència social, la difusió de les activitats que desenrotlla destinades a consum públic, com són activitats culturals, educatives, turístiques, de participació ciutadana, festes, les destinades a la joventut...etc. Una vegada assolits i consolidats aquests primers objectius, caldrà que n'aborem uns altres que se sumen als anteriors.

I això en funció d'un criteri d'economia d'esforços i d'efectivitat dels plantejament, ja que el fet que un servei lingüístic municipal es dedique a la traducció de documentació interna, com actes de plens, convocatòries de comissions, etc. no té cap incidència en la dinamització social del valencià, perquè poques persones accedeixen a aquest tipus de documentació.

Paral·lelament a això, caldria emprendre una política lingüística de personal per tal que a les convocatòries de provisió de llocs de treball s'incloués una prova obligatòria de valencià, -que podria ser substituïda per la presentació dels certificats oficials administratius que atorga la Junta Qualificadora de Coneixements del Valencià -, que permetés, a més garantir almenys una certa capacitat lingüística del personal, disposar la persona més adequada per a cada lloc de treball. i en especial per aquells que tenen relació directa amb el públic, per tal de garantir el dret dels ciutadans a ser atesos en la seua llengua.

Actualment, la política lingüística en matèria de personal de l'Ajuntament d'Alacant es limita a baremar la possessió dels certificats administratius que acrediten el coneixement del valencià en processos de promoció interna i a incloure en els Plans de Formació anual cursos de valencià fins al grau mitjà, en horari de vesprada, amb la possibilitat de compensar la meitat d'hores invertides en l'assistència a les classes. Fins a l'any 1995, es va desenrotllar una política positiva en aquest sentit ja que aquest cursos es desenrotllaven íntegrament en horari laboral i això es va reflectir en una gran demanda, que en canviar l'horari va minvar. A banda d'aquests cursos, no hi ha a l'ajuntament una política lingüística de personal.

Però la política lingüística de l'ajuntament no ha de limitar-se al si de la seua organització. Cal dinamitzar el valencià en altres àmbits importants de la ciutat, aquells que conformen el seu teixit social i econòmic. Em referesc a sectors com l'associacionisme -AAVV, APA's, voluntariat, ONG, comissions de Fogueres, sindicats, que són en alguns casos organitzacions més tolerants, i més acostumades a adoptar postures consensuades, i que han sol·licitat en algunes ocasions a l'OMPUV de l'ajuntament d'Alacant els serveis de correcció/traducció.

Pel que fa a món econòmic, el disseny de campanyes de promoció del valencià que incidescen en sector importants de l'economia alacantina com la restauració, l'hostaleria i el lleure, afavoriria una major presència de la llengua.

Però tornem a insistir i amb açò acabem, el fet que la majoria de forces polítiques, i em referesc a aquelles que tenen possibilitats d'accedir al poder, hagen optat per adoptar postures involucionistes i disgregadores o ignoren l'existència d'un conflicte lingüístic en lloc de potenciar processos de vertebració i solidaritat socials fan, hui en dia, el canvi lingüístic siga impossible, almenys en aquesta ciutat.

**Taula 1: CONEIXEMENT DE VALENCIÀ A ALACANT,
PROVÍNCIA I PAÍS VALENCIÀ**

	Alacant Ciutat	Alacant Província	País Valencià
No l'entén	29.4	29.6	16.8
L'entén i no el parla	38.3	28.6	26.2
L'entén, el llig i no el parla	8.3	3.7	5.9
El sap parlar	9.4	18.0	19.0
El sap parlar i llegir	7.6	9.9	16.9
El sap parlar, llegir i escriure	7.9	10.3	15.2

Font : Cens 1991

Taula 2 : CONEIXEMENT DEL VALENCIÀ SEGONS LLOC DE NAIXEMENT (agregat)

	Alacant Ciutat	Un altre municipi País Valencià	Un altre Municipi d'Espanya o de l'estranger
No el parla	70	54	89
El parla	30	46	11
Total	100	100	100

Font : Cens 1991

Taula 3 : CONEIXEMENT DEL VALENCIÀ SEGONS EL LLOC DE NAIXEMENT (desagregat)

	Alacant	L'Alacantí	Un altre municipi de la Província d'Alacant	Un altre municipi del País Valencià	Un altre municipi d'Espanya	Estranger	Total
No l'entén	21.1	4.4	18.0	14.1	42.4	40.7	29.4
L'entén i no el parla	38.9	7.1	32.2	28.1	40.3	36.3	38.3
L'entén, el llig i no el parla	9.8	1.8	5.4	9.5	6.9	8.3	8.3
El parla	11.3	35.4	19.6	13.2	3.5	4.9	9.4
El parla i el llig	8.5	30.1	15.3	19.7	3.1	4.6	7.6
El parla, el llig i l'escriu	10.3	21.2	9.5	15.4	3.6	5.2	7.9
Total	100	100	100	100	100	100	100

**Taula 4 : CONEIXEMENT DEL VALENCIÀ SEGONS L'EDAT
(agregat)**

	Entre 3 i 25	Entre 26 i 55	56 i més
No el parla	77	77	64
El parla	23	23	36
Total	100	100	100

Taula 6 : CONEIXEMENT DEL VALENCIÀ SEGONS NIVELL DE ESTUDIS (agregat)

	Sense estudis i Primaris	Mitjans	Universitaris
No el parla	75	73	67
El parla	25	27	33
Total	100	100	100

Taula 7: CONEIXEMENT DEL VALENCIÀ SEGONS NIVELL D'ESTUDIS (desagregat)

	No sap llegir o escriure	Sense estudis	Estudis primaris	Batx. elemental F.P. 1r grau	Batx. Sup. BUP F.P. 2n grau i altres estudis mitjans	Universitaris	Total
No l'entén	56.2	35.2	25.1	22.7	20.7	20.8	29.4
L'entén i no el parla	29.3	35.9	41.4	42.1	37.5	32.5	38.3
L'entén, el lleg i no el parla	0.0	3.9	6.5	10.2	13.7	15.0	8.3
El sap parlar	14.5		12.2	7.3	5.8	5.3	9.4
El sap parlar i llegir	0.0		8.0	7.7	9.8	12.6	7.6
El parla, el lleg i l'escriu	0.0		6.7	9.9	12.5	13.8	7.9
Total	100	100	100	100	100	100	100

Taula 8 : EVOLUCIÓ 1986/1991

	1986	1991	1991-1986
No l'entén	43.8	29.4	-14.4
L'entén i no el parla	31.7	38.3	+ 6.6
L'entén, el llig i no el parla	3.0	8.3	+ 5.3
El sap parlar	12.6	9.4	- 3.2
El sap parlar i llegir	5.6	7.6	+ 1.0
El sap parlar, llegir i escriure.	3.4	7.9	+ 4.5